

Lietuvių literatūros istorija

Trumpasis kursas su Išnaša

Universiteto auditorija.

STUDENTAI laukia PROFESORIAUS.

Šiuo atveju –

jie išsiskirstę po kelis publikoje.

STUDENTĖ.* Kur jis dingio?

STUDENTAS. Kas?

STUDENTĖ. Profesorius.

STUDENTAS. Turbūt vėluojas.

Tyla.

STUDENTĖ. Ar esat kas išklausę kurį nors jo kursą?

Trumpa tyla.

STUDENTĖ. Niekas?

STUDENTAS. Aš tik girdėjau, jog jis nepėsčias.

STUDENTĖ. Pamatysim.

Vėl tyla.

Pagaliau ateina

PROFESORIUS.

* Studentai, –ės identifikuojam tik lytimi. Kai kurios jų replikos – tik sau patiems, tarpusavy.

STUDENTAS. A, štai ir jis.

PROFESORIUI iš paskos – moteris, nešina knygų glėbiu.

PROFESORIUS

prieina prie pulto ir pasideda savo paskaitos tekstą.

Moteris atsisėda šalimais prie stalo.

Ji taip pat turi keletą lapų.

PROFESORIUS

peržvelgia auditoriją.

PROFESORIUS. Atrodo, nedaug čia jūsų. Kursas neįdomus ar profesorius? (Šypteli) Tikėkimės, pastarasis.

PROFESORIUS

ima dėliotis savo popierius.

STUDENTĖ (PROFESORIUI). Atleiskit...

PROFESORIUS. Taip?

STUDENTĖ. Sakykit, o kas ta dama?

PROFESORIUS. Dama? A, – (žvilgteli į moterį), – Išnaša.

STUDENTAS. Išnaša?

IŠNAŠA

atsistoja, linkteli ir vėl atsisėda.

STUDENTĖ. Aš maniau, kad išnaša – sena pana.

IŠNAŠA. Atsiprašau. Nei aš dama, nei sena pana, nors ir nejauna. Girdėjote: aš Išnaša.

PROFESORIUS

toliau varto savo paskaitos lapus

IŠNAŠA

*sėdi rimta, moksliška, akademiška
– kaip ir visos išnašos –
arba bent turėtų būti.*

STUDENTAS. O kam ji čia reikalinga?

IŠNAŠA

net aikteli...

IŠNAŠA. Kam aš reikalinga?..

...ir atsisuka Į PROFESORIŲ.

PROFESORIUS. Stebiuosi, labai stebiuos, kad šitoks klausimas išvis jums kyla. Atrodo, kolega nežinai, net nenutuoki, kas yra mokslinis darbas. Net išprusęs gimnazistas, manau, šiek tiek orientuojasi, o tamsta – jau studentas... – dar nuostabiau. Akivaizdu, jūs turite pirma bent šiek tiek išgirsti apie Išnašą – (*mosteli ranka jos link*)...

IŠNAŠA. Savaiame suprantama.

PROFESORIUS. ... – jos esmę, reikšmę bei prasmę. Tai būtina, sakyčiau, neišvengiama mokslo, tad ir literatūrologijos darbo priemonė.

STUDENTĖ. Ar Profesorius čia kartais neperdeda?

PROFESORIUS. Gal šiek tiek.

IŠNAŠA („i šalį“). Nė kiek.

PROFESORIUS (*IŠNAŠAI*). Apšviesk juos.

IŠNAŠA. Mielai.

Atsistoja.

IŠNAŠA. Išnaša (ag. footnote; vok. Fussnote, – tarp kitko, aš nieko bendro neturiu nei su koja, nei su kuria kita anatomijos dalimi)...

PROFESORIUS. Prašau nesismulkinti.

IŠNAŠA. ... prc. note (en bas de la page); it. nota (a piè di pagina); lenk. nota, notatka (u dołu stranic); rus. сноска, выноска, подстрочное примечание...

PROFESORIUS. Да, да. Toliau, toliau.

IŠNAŠA. Mokslininko, – (*linkteli į PROFESORIŲ*) ergo ir literatūrologo, – darbas privalo būti pagrįstas atitinkama medžiaga – literatūra ir šaltiniais. O tai aiškiai ir nedviprasmiškai – juodu ant balto – atlieku aš.

PROFESORIUS (*šypteli*). Ne aš?

IŠNAŠA (*šiek tiek sumišusi*). Na, šiaip ar taip, nėra ir negali būti mokslinio darbo be manęs. (*Iškėlusi pirštą, autoritetingai*) Kolegos, žinokite ir neužmirškite: juo daugiau išnašų, tuo rimtesnis mokslinis darbas.

PROFESORIUS. Be abejo.

STUDENTĖ. Ir nuobodesnis.

STUDENTAS (*PROFESORIUI*). Išnašos nebent įrodo, kad tasai darbas – ne plagiatas.

PROFESORIUS *žvilgteli į* STUDENTĄ.

IŠNAŠA. Taip pat be abejo.

Šį kartą PROFESORIUS pažvelgia į IŠNAŠĄ.

IŠNAŠA. Apskritai tariant, esama trejopų išnašų: 1. bibliografinės, 2. šalutinės, papildomosios pastabos bei komentarai ir 3. abiejų – bibliografinių ir pastabų bei komentarų – derinys. (*Peržvelgia STUDENTUS*) Atrodo, elementaru? Toli gražu. Reik mokėti ir žinot, kaip su manim susidorot. Tai irgi mokslas. (*Labai „reikšmingai“*) Fussnotenwissenschaft. Sakyčiau, kone menas. (*PROFESORIUI*) Ar ne tiesa?

PROFESORIUS. Daugiau ar mažiau.

IŠNAŠA. Todėl ne be pagrindo esama tam reikalui skirtų veikalų. – (*PROFESORIUI*) Aš taip ir maniau, kad studentai nesiorientuos mano plonybėse, – tad atsinešiau keletą. – Štai, sakykim, kad ir ši nedidelė, bet naudinga knygelė: (*Paima ją*) „Bibliografinis mokslinių darbų apipavidalinimas“*. O kas norėtų plačiau bei išsamiau su manim susipažinti, – labai patarčiau, – ir grabaliojas angliškai,

* Osvaldas Janonis, *Bibliografinis mokslinių darbų apipavidalinimas* (Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2002).

rekomenduoju šitą veikalą: (*Paima kitą knygą*) „The Art of the Footnote: The Intelligent Student’s Guide to the Art and Science Annotating Texts“*.

PROFESORIUS. Tačiau kaip matote iš paantraštės, ją gali įkirsti tikrai inteligentiškas studentas.

IŠNAŠA. Tikrai.

STUDENTĖ. Taip tai taip, tačiau jūs, išnašos, dažniausiai tokios...

IŠNAŠA. Girdėjau: pedantiškos, nuobodžios...

STUDENTĖ. ...net įkyrios...

STUDENTAS. ...o kartais – reikalingos kaip šuniui penkta koja.

IŠNAŠA. Na jau, na jau – nejaugi taip blogai? Savaime suprantama, norėčiau to išvengti, tačiau ne nuo manęs priklauso. (*Žvilgteli į PROFESORIŲ*) Deja.

PROFESORIUS. Deja? (*Trukteli pečiais*) Ką padarysi.

IŠNAŠA. Vienaip ar kitaip, kokia aš būčiau ar nebūčiau, kokia esu ar nesu, be manęs net ir didžiausi mokslo vyrai niekad apsieiti negalėjo ir negalės. Todėl jie ir dideli.

STUDENTĖ. O moterys?

IŠNAŠA. Aišku, ir moterys. Tas pats, žinoma, pasakytina ir apie mūsų gerbiamą Profesorių. (*Palūkėjusi*) O ar žinot, kokia ilga, įvairi mano istorija, sakyčiau, net nuotykinga praeitis?

STUDENTĖ. Gal geriau nežinot?

IŠNAŠA. Štai nors pavartykit bent šias dvi knygas. (*Paima vieną*) „The Footnote: A Curious History“**. Ko jūs čia tik nerasit! (*Paima kitą*) Arba šitą: „The Devil’s Details: A History of Footnotes“***. A, taip: velnio smulkmenos, šetono detalės. (*Permeta rūščiai akimis auditoriją*) Gerbiamieji, su manim juokų nekrėskit.

STUDENTAS. Kur čia krėsi...

STUDENTĖ. ...– nebent atsikratysi.

IŠNAŠA. Tarp kitko, ar žinote, kad aš esu beveik tokia sena, kaip ir raštas?

STUDENTAS. Ar nesakiau, kad ji sena pana?

STUDENTĖ. Tokia ir atrodo.

* Francis A. Burkle-Young & Sandra Rose Maley, *The Art of the Footnote: the Intelligent Student’s Guide to the Art and Science of Annotating Texts* (Lanham, Md.: University Press of America, 1996).

** Anthony Grafton, *The Footnote: a Curious History* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1999).

*** Chuck Zerber, *The Devil’s Details: a History of Footnotes* (New York: Touchstone Book, 2003).

IŠNAŠA. Mano užuomazgą galite užtikti jau net senovės Egipto papirusuose.

PROFESORIUS. To ir aš nežinojau.

STUDENTĖ. Net ir Profesorius?

IŠNAŠA. O ar girdėjot kad, pavyzdžiui, Edwardo Gibbono klasikinio daugiato-
mio veikalo „Romos imperijos nuosmukio ir žlugimo istorija“ ištisas ketvirta-
dalis yra vien tik išnašos?

STUDENTĖ. Ketvirtadaliu per daug.

IŠNAŠA. Ir tai tik vienas pavyzdys!

STUDENTAS. Tikėkim, paskutinis.

IŠNAŠA. Štai kokia mano reikšmė ir galybė!

STUDENTĖ. Neišpasakyta.

Staiga – metamorfozė.

IŠNAŠA (*graudžiai*). Tai kodėl... sakykite, kodėl mane visada numeta – tartum kažkokią atlieką – į puslapio dugną arba į skyriaus galą, o dar blogiau – į pačią knygų uodegą?

Negi aš to nusipelniau? (*Kone prie ašarų*) Net širdį graudžia ir maudžia. (*PROFESORIUI*) Atsiprašau, kad susigraudinau.

PROFESORIUS. Nesistebiu.

IŠNAŠA (*nusišnypščia*). Tai tik tarp kitko.

PROFESORIUS. Tarp kitko?

IŠNAŠA. Na, šiek tiek daugiau.

PROFESORIUS. Suprantu. Ir šiek tiek simpatizuoju.

IŠNAŠA. Tiktai šiek tiek? Ačiū ir už tai.

IŠNAŠA

stovi ir bando šypsotis.

IŠNAŠA. Sakykite, kolegos, negi aš tikrai tokia nuobodi, neįdomi?.. (*PROFESORIUI*) Nejaugi? (*Vėl STUDENTAMS*) Jei netikit, jeigu dar negana... (*Griebia dar vieną knygą*).

STUDENTĖ. Profesoriau, gal jau vis dėlto gana?

STUDENTAS. Iš tiesų: čia, rodos, lietuvių literatūros, o ne išnašos istorijų kursas.

PROFESORIUS pažvelgia į IŠNAŠĄ.

PROFESORIUS (*IŠNAŠAI*). Turime pripažinti, gerbiamoji: pastaba ne be pagrindo. Užteks.

IŠNAŠA

tįpteli lūpa, trepteli koja ir atsisėda.

PROFESORIUS. Tad eikime prie reikalo. (*Lukteli*) Tačiau...

STUDENTAS. Dar vienas „tačiau“?

PROFESORIUS. Jeigu norit, tebūna „bet“: bet pirma turiu atkreipti jūsų dėmesį, jog šis kursas – kitoks negu įprasta.

STUDENTĖ. Kitoks?

STUDENTAS. O koks?

PROFESORIUS. Žymiai trumpesnis negu paprastai.

STUDENTAS. Geriau trumpesnis negu ilgesnis.

IŠNAŠA. Ir man patogiau.

PROFESORIUS. Viena paskaita.

STUDENTĖ. Tiktai viena?

PROFESORIUS. Viena vienintelė.

STUDENTAS. Viskas?

PROFESORIUS. Nei daugiau, nei mažiau.

STUDENTAS. Dar geriau.

STUDENTAS. Kažin. (*PROFESORIUI*) Palauk.

PROFESORIUS. Taip?

STUDENTAS. Tai mes, ko gero, negausim įskaitų.

PROFESORIUS. Galimas daiktas.

STUDENTĖ. Galimas daiktas?

PROFESORIUS

trukteli pečiais.

PROFESORIUS. Nežinau.

STUDENTĖ. Nežinot?

PROFESORIUS. Turbūt negausit.

STUDENTAS. Turbūt?
 PROFESORIUS. Tikriausiai.
 STUDENTĖ. Tikriausiai?

Keletas STUDENTŲ susižvalgo.

STUDENTAS. Tai ką mes čia veikiam?
 STUDENTAS. Ko mums čia reikia?
 PROFESORIUS. Aš maniau, jums labiau rūpi literatūra, o ne įskaitai?
 IŠNAŠA. Ir man taip atrodė.
 PROFESORIUS. Klydau?
 STUDENTĖ. Literatūra gal ir ne pro šalį...
 STUDENTĖ. ...tačiau įskaitai, Profesoriau, vis dėlto – įskaitai.
 STUDENTĖ. Nejaugi Profesorius niekad nebuvo studentas?
 IŠNAŠA. Aš tikrai buvau.
 PROFESORIUS. A, seni geri laikai...

Žiūri ilgai į auditoriją.

PROFESORIUS. Ką gi, kuriems svarbiau ne literatūra, čia tikrai ne vieta.

Trumpa tyla.

STUDENTAS. Tai ko mes čia sėdim?
 PROFESORIUS. Niekas jūsų nelaiko. Kas nori, tekeliauja.
 STUDENTAS. Taip ir padarysim.

Keletas STUDENTŲ pakyla ir išeina.

*PROFESORIUS
 peržvelgia auditoriją.*

PROFESORIUS. Tikiuosi, liko tikri literatūros mėgėjai.
 STUDENTĖ. Mėgėjai?
 PROFESORIUS. Geriausia prasme. Gal net būsimas rašytojas?

IŠNAŠA. O gal ir vienas kitas literatūrologas?
STUDENTĖ. Bet tik jau ne išnaša.

*IŠNAŠA nori reaguoti,
tačiau PROFESORIUS įsiterpia.*

PROFESORIUS. O kodėl ne? Dora profesija.
STUDENTAS. Per dora.
STUDENTAS. O tų literatūrologų jau ir taip per daug.

PROFESORIUS žvilgteli nustebę į STUDENTĄ.

PROFESORIUS. Kolega, atrodo, žino, ką šneka. Malonu girdėti. Taip, literatūrą reikia kurti, žmoniškai tariant, rašyti, o ne apie ją rašyti ir tuo labiau kartoti tai, kas jau kitų apie tą patį parašyta. Literatūrą reikia skaityti, o ne apie ją skaityti ir plepėti. Jau ir taip per daug – kur kas per daug – apie ją prirašyta ir teberašoma, piplepėta ir tebeplepama.

STUDENTĖ. Neiškiriant ir Profesoriaus?

IŠNAŠA. Kolegos, prašyčiau...

PROFESORIUS. Taip, neiškiriant ir manęs. Literatūra nėra alfa ir omega. Tačiau vis dėlto verta ją pamėgti, – ne, dar daugiau: pamilti.

STUDENTAS. Profesoriau, reikia mylėti paną, o ne literatūrą.

Kelios STUDENTĖS prunkšteli.

PROFESORIUS. Na, žinoma, ir moterį.

IŠNAŠA. Ir Išnašą.

PROFESORIUS kilsteli akis į palubę ir pažvelgia į IŠNAŠĄ.

PROFESORIUS. Tai tiek apie meiles. Bet vien tik meilės literatūrai negana. Reikia turėti nuovoką ir skonį. Ir bent šiek tiek gabumų, talento. Kitaip jokie mokslai nepadės.

STUDENTE. Jokie?

IŠNAŠA. Net ir aš.

PROFESORIUS. Toks žinovas liks tikrai bukas, medinis literatūrologas – plikų, sausų faktų rankiotojas ir registruotojas, – taip, kartais naudingas, gal net reikalingas. O šiaip? Negi svarbu, kas kur buvo, kur nebuvo, su kuo gulėjo ar negulėjo, kur kas gėrė, kas negėrė, kas nuo koto nusigėrė, kas durnaropes rijo, o kas buvo durnas ir be jų, kas iš proto išsikraustė, kas išvis jo neturėjo. Niekai! STUDENTAS. Visiškai?

STUDENTĖ. Nejaugi tai nepadedą pažinti rašytojo?

PROFESORIUS. Norit asmeniškai susipažinti? Galite labai nusivilti. Pagaliau kam išvis to reikia?

STUDENTĖ. Geriau suprasim ir įvertinsim jo kūrybą.

PROFESORIUS. Kartais, o šiaip – plepalai.

STUDENTĖ. A, tačiau kokie įdomūs!

PROFESORIUS. Kolegos, literatūra visų pirma – kas ir kaip parašyta, o ne kieno, kodėl, kur ir kada. Kartoju: kas ir – svarbiausia – kaip ir ko kūrinys vertas.

STUDENTAS. Bet ar ne dėl to kaip tik ir rašoma apie tai, kas jau parašyta?

PROFESORIUS. Ir vėl: kartais. Tačiau ne blusinėjant. Literatūra – gyvas sutvėrimas, o ne lavonas, kurį reikia mėsinėti. Tad aš pateiksiu tikrai jos skerspjuvį.

STUDENTAS. O tai ar ne mėsinėjimas?

PROFESORIUS. Turbūt. Jeigu jums patogiau, gaires nusmaigstysiu. Šiokias to-
kias. Ir tikriausiai subjektyvias.

STUDENTĖ. Subjektyvias?

PROFESORIUS. O kaip kitaip? Kas tikrai objektyvu, o kas subjektyvu? Arba kitu galu: kas subjektyvu, o kas objektyvu? Žinau, kartais – ko gero, dažniau nei kartais – su mano nuomone jūs nesutiksit. Taip ir reikia. Kiekvienas, tikiuosi, turim savo nuomonę, o kas jos neturi – privalo turėti.

STUDENTĖ. Kiekvienas savo?

PROFESORIUS. Nejaugi kito?

STUDENTAS. Bet juk tai Babelis!

PROFESORIUS. Ar ne geriau, negu visiems tą pačią dūdą pūsti? Be savo nuomonės liksite tik vadovėlių papūgos.

STUDENTĖ. O kažį ką apie tai pasakytų Bachtinas?

PROFESORIUS. Bachtinas? Iš kur čia jis atsirado?

STUDENTĖ. Taigi autoritetas.

PROFESORIUS. A, autoritetas. Jų tuo labiau per daug. Užmiršk tą Bachtiną. Ir kitus.

STUDENTĖ. Atsiprašau, net ir Greimą?

PROFESORIUS. Užmirškite, kolegos, visus. Arba bent nepaverskite dievais, o jų raštų – šventraščiu. Patys galvokit (*Lukteli*). Jeigu turite pakankamai košės galvoj.

Tyla.

PROFESORIUS. Na, tai po ilgokos uvertiūros – pradėkim.

STUDENTAS. Pagaliau.

STUDENTĖ. Žiūrėsim, kokia bus opera.

STUDENTAS. Gal atlaikysim.

PROFESORIUS. Pamatysim.

PROFESORIUS

peržvelgia savo popierius

– taip pat ir IŠNAŠA –

ir

pradedą –

kartais skaito, tačiau dažniausiai, žvilgtelėdamas į tekstą, kalba.

PROFESORIUS. LIETUVIŲ LITERATŪROS ISTORIJA

IŠNAŠA. Trumpasis kursas

PROFESORIUS. Iki Donelaičio mūsų literatūros, galima sakyti, – ne tik galima, bet ir reikia pasakyti, – nebuvo.

STUDENTĖ. Nebuvo?

STUDENTAS. O kur Mažvydas?..

STUDENTĖ. ...jo katekizmas?

PROFESORIUS. Ne kiekvienas spausdintas žodis – net ir šventas – literatūra.

STUDENTĖ. Tačiau tai pirmoji mūsų knyga!

PROFESORIUS. To negana. Nebent džiaukimės, kad ne paskutinioji. Taip, pradžioje buvo žodis. Bet vien tik žodis, nors ir spausdintas – dar tiktai žodis.

STUDENTAS. O metraščiai?

STUDENTĖ. Kronikos?

PROFESORIUS. Metraščiai yra metraščiai, kronikos – kronikos. Istorija, šaltiniai. Tačiau nenusiminkit. Čia mes, lietuviai, jokia išimtis – tas pats ir su kitomis, net ir vadinamom „didžiosiomis“, net ir labai „kultūringomis“, tautomis.

IŠNAŠA. Kaip danguje, taip ir ant žemės.

STUDENTĖ. O kur dingo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės literatūra?

PROFESORIUS. Niekur ji nedingo. Bet tai ne lietuvių, o Lietuvos to meto daugiausia kitakalbė raštija. Ne mano sritis.

IŠNAŠA. Ir aš ten menkai orientuojuos.

PROFESORIUS (*šypteli*). Ką padarysi – ne visur, aišku, susivaikysi.

Šiaip, žinoma, ačiū Mažvydui, net ir Zablockiui, taip pat ir Bretkūnui, Daukšai, Sirvydui ir kitiems ano meto pastoriams bei kunigams, gaminusiems ir puoselėjusiems ankstyvojo lietuviško rašto žodį.

IŠNAŠA. Tegu jie bus pagerbti ir pagarbinti.

PROFESORIUS. Ir staiga –

„Jau saulelė vėl atkoldama budino svieta

Ir, šaltos žiemos triūsus pargriaudama, juokės.“

Taip, Donelaitis. Mūsų Kristijonas. „Metai“. Tartum iš nieko. Na, ne visai. Iš nieko – tiktai niekas. Tačiau, palyginus su „Metais“, kas iki tol buvo galėjo ir nebūti.

Kas dar? „Broma atverta ing wiecznasti“, „Gromata apie passuttusius szunnis“ ir panašūs veikalai. Žinoma, tos „bromos“ ir „gromatos“ – šventos ir svietiškos – buvo didžiai praktiškos bei naudingos. Nepaisant to, teilsis jos ramybėje.

Tyla

PROFESORIUS. Po Donelaičio vėl teko palaukti, kol Valančius, o kiek vėliau Baranauskas ėmėsi plunksnos: pirmasis mūsų dailiosios prozos metmenis užmetė, o Baranauskas ėmė ir išaugino „Anykščių šilelį“: kvapniais kvapais ten „giria nosį trina!“

IŠNAŠA

nusičiaudi.

STUDENTAS. Į sveikatą.

IŠNAŠA. Ačiū.

PROFESORIUS. Kartais, tiesa, tas „Šilelis“ dvelkteli tartum miškininkystės vadovėlis. Be to, jeigu Valančius, nors ir vyskupas, žmogiškai – guviai bei gy-

vai – atsilapojęs savo pasakojimus klostė, Baranauskas vėliau eiliavo – kai išvis eiliavo – jau nebe kaip poetas, o tiktai vyskupas. Gaila. O štai svietišškai, kasdienišškai, net ir parpuolęs pamaldžiai ant kelių, pračiulbo – taip pat Dievo tarnas – Strazdelis.

IŠNAŠA. Antanas Strazdas.

PROFESORIUS.

„Ei, tu tu tu, strazdelis,
Tujei mandras paukštelis...“

Kažkur čirpteli strazdas.

PROFESORIUS. A, kad tu – mandras ar ne – nors ir iš tolo būtum buvęs mūsų Pranciškus Vijonas...

IŠNAŠA. François Villon.

PROFESORIUS. ... – kaip kai kurie mes kažkada kliedėjom.

Na, tuo metu dar darbavos poškos, pabrėžos, klementai, stanevičios ir dar ne vienas ir ne kitas, tačiau, nepaisant brolių Biržiškų...

IŠNAŠA. Mykolo ir Vaclovo.

PROFESORIUS. ...herojiško triūso...

IŠNAŠA. Jų darbų čia neminėsim, nors gal turėkite galvoj, kad tokių būta.

PROFESORIUS. ...tie poškos ir kiti tiktai poškėjo, ir tiek. Taip pat ir Valiūnas ne kažį ką tevaliojo. Nieko gero netarė ir Tatarė. Nebent dėmesio vertas jo „pamokslas“ „Žemčiūgas ant mėšlyno“: (*Nusijuokia*) Kiek vėlėliau eiles kalė Vištelis-Višteliauskas, eiliavo Vienažindys ir ir Vaičaitis: pirmasis šventai įsitikinęs, jog rojuje lietuviškai kalbėta; antrasis, spintoj užsidaręs, graudžiai su armonika dainavo, o Vaičaitis jautriai visiems apreiškė: (*Jautriai*)

„Yra šalis, kur upės teka
.....
Šalis ta Lietuva vadinasi,
Bet aš – neilgai ten buvau.“

STUDENTĖ. Rodos, neilgai ten buvo ir Profesorius?

PROFESORIUS pažvelgia į STUDENTĖ.

PROFESORIUS (šypteli blankiai). Gandas, mieloji. Tiktai gandas. Na, gal ir ne. Deja.

IŠNAŠA. Tai privatus Profesoriaus reikalas.

PROFESORIUS. Bet ir jokia paslaptis.

PROFESORIUS

palūkuriuoja, tartum už kažko užkliuvęs, ir tęsia toliau.

PROFESORIUS. Kudirka. Negi ji nutylėsi? – Naumiesčio, visos Lietuvėlės ne- užmirštamąjį Vincą? Tačiau jo neabejotinai pelnyta šlovė bei garbė, sakyčiau, daugiau mūsų kultūroje, apskritai istorijoje, o ne išskirtinai literatūroje.

STUDENTAS. Sakytumėt ar sakote?

PROFESORIUS. Jau pasakiau.

O kas toliau? A! Maironis. Štai poetas, kuris eilėraščio stygas kaip pridera sustygavo ir mūsų poezijos pavasario balsais pragydo. Tiktai, deja, kaip ir Barauskas, pasenęs gerokai nusidainavo.

IŠNAŠA. Senatvėje dažnai taip atsitinka.

PROFESORIUS. Tačiau dainavusiam, kaip jis dainavo, leistina, manau, ir nusi- dainuoti. Su Maironiu naujoji poezija prasidėjo, bet juo toliau, tuo labiau, – kaip ir turi būti, – vis kitokia gaida ėmė skambėti. Pradžioje – „tarp dviejų aušrų“ pesimizmo himnus giedantis Putinas; atlapai temperamentingas, „dievų takais“ skubantis Sruoga...

IŠNAŠA. Tačiau ne lyrika jo stiprybė: žr. toliau.

PROFESORIUS. ...ir pernelyg rimtas, niūrusis Baltrušaitis, susipainiojęs simbo- lių mazguos, sunkokai ramstydamasis „dainiaus ramentu“, pavėluotai, tarsi pro užpakalines duris įsliūkinęs į mūsų poeziją – tvirtesnis rusiškai negu lietuviškai. O netrukus toji poezija kitokiais ir įvairesniais balsais įsidainavo: „intymių gies- mių“, „imago mortis“ graudusis Kossu-Aleksandriškis...

IŠNAŠA. Vėliau Aistis.

STUDENTĖ.

„O Viešpatie, koks vakaras, koks nerimas,
Koks sunkus sielvartas mane apėmęs!“

STUDENTAS. Bet, rodos, jo „žiogeliai šok[o] menueta“?

PROFESORIUS. O kaipgi: reikia kartais šiek tiek ir pasilinksmit. Greta Aisčio – retoriškas, patetiškai trunkus eilėdaras virtuozas Brazdžionis, na, ir žaliai pasidabinęs, pakilusio ūpo, drobių rašto Miškinis.

IŠNAŠA. Antanas. Prašau nepainioti su broliu Motiejum.

STUDENTĖ. Ak,

„Nėra niekur tokio miško, kaip mūsų miškas –
Ant šakelių, kaip varpeliai, skamba šiškos.“

IŠNAŠA

išsitraukia iš postalės varpelį... –

ir

suskamba –

šiškos.

PROFESORIUS. Taip, kolege, kaip varpeliai.

Trumpa tyla.

PROFESORIUS. Tokie, galima sakyti, buvo mūsų to meto poezijos „keliai ir kryžkeliai“. Grįžtant prie prozos...

STUDENTĖ. Prozos?

STUDENTĖ. O kur dingo Nėris?

PROFESORIUS. A, Salomėja. Taip ir maniau, kad pasigesit. Kur ji dingo? Kaip matau, jos ir norėdamas nenu danginsi.

STUDENTAS. Niekada?

PROFESORIUS. Atrodo. Kiekvienas turim teisę kaitalioti kailį, – nors tai ir ne ypatingai girtinas užsiėmimas, – kitokią giesmę užgiedoti. Tuo labiau naivi poetė. Tad ir nuo koto visai nusigiedoti. Tačiau tikrai gera turėtų [būti]* sugebėt suregzti ir niekingos tematikos eiles – net ir poemą. Ir nederėtų dėl to jos deginti kaip raganos. Salomėja pati jau susipleškino. Negana to. Bėda, kolegės, kad tas atlapai atlapas, labai jautrus bei „nuoširdus“ jūsų gerbiamos poetės „moterišku- mas“; – o gal ji taip ir liko nesubrendus gimnazistė? – poezijos visai nekilsteli. Priešingai – tik smukdo.

KELI STUDENTAI. Bravo!

* Praleistas žodis – *red. past.*

STUDENTĖ. Atsirado, matai, poezijos žinovai.

STUDENTĖ. Moterų diskriminacija!

STUDENTAS (*nusikvatoja*). Vyrų šovinizmas!

STUDENTĖ. Salomėjos įžeidimas!..

STUDENTĖ. ...ir Poezijos! Didžiąja raide.

PROFESORIUS. Net didžiąja? Negi jūs tokios prastos nuomonės apie mūsų poeziją?

IŠNAŠA. Atleiskit, Profesoriau, vis dėlto ir man atrodo...

PROFESORIUS atsisuka į IŠNAŠĄ ir nusmelkia ją žvilgsniu.

PROFESORIUS. Net ir tau? Gerbiamoji, nejaugi nežinai? Išnaša savo nuomonės neturi.

*IŠNAŠA
atsidūsta gailiai.*

IŠNAŠA. Kur nežinosi.

PROFESORIUS (*STUDENTĖMS*). O apie jus, kolegės, buvau tikrai geresnės nuomonės.

STUDENTĖ. Kaip ir mes apie tave, Profesoriau.

Kelios STUDENTĖS atsistoja...

STUDENTĖ. Jeigu čia nėra vietos Salomėjai...

STUDENTĖ. ...– nėra ir mums.

...ir išeina demonstratyviai.

*PROFESORIUS
nulydi akimis STUDENTES ir pažvelgia į auditoriją.*

PROFESORIUS. Nejaugi taip ir nebeliko dailiosios lyties?

IŠNAŠA. Nežinau, kiek jos dailios...– viena kita.

STUDENTAS. Ačiū Dievui.

KELIOS STUDENTĖS. Pačios kančiausias.

PROFESORIUS. Malonu girdėti.

STUDENTAS (*IŠNAŠAI, pabrėžtinai*) – Ir dailiausios.

PROFESORIUS. Dar maloniau.

STUDENTAS. Be abejo, malonu maloniausia, tačiau, kartą prabilus apie moteriškumą, geriau sakyk, Profesoriau, o kaip su vyriškumu?

STUDENTĖ. Žiūrėk, kas parūpo.

PROFESORIUS. Manai, poezijoj?

STUDENTAS. Šiuo atveju.

PROFESORIUS. Tas pats velnias.

STUDENTĖ. Ką gi, nors tiek gerai.

STUDENTAS. Gaila, gaila.

STUDENTĖ. Kur nebus.

Trumpa tyla.

PROFESORIUS. Tad grįžkime prie prozos. Po Valančiaus – du kraštutiniai: kone beraštė, gaspadoriškai tiesi, žemaitiška Žemaitė...

IŠNAŠA. Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė.

PROFESORIUS. ...ir, priešingai, raštingas, subtilusis Biliūnas – skausmingai kliudęs, tačiau, aiman, per anksti užgeso jo žiburys. Čia gal derėtų įterpti ir Pietarį, jo „Algimantą“ – galima sakyti, pirmąjį mūsų istorinį romaną, bet vien tikrai pirmumo, kaip jau esu sakęs, negana.

Na, rašė tuo metu ir daugiau moterų, ne tik Žemaitė. Pavyzdžiui, net dvi Lazdynų Pelėdos...

IŠNAŠA. Sofija Pšibiliauskienė ir Marija Lastauskienė.

PROFESORIUS. ...Bitė...

IŠNAŠA. Gabrielė Petkevičaitė.

PROFESORIUS. ...tačiau jos tik šiaip doros rašančios moteriškės. Išskyrus, žinoma, Lastauskienę, – ne dėl to, kad ji būtų nedora, bet, tiesą sakant, beveik grafomanė – nei daugiau, nei mažiau. Šiek tiek aukščiau pakopusi buvo Šatrijos Ragana...

IŠNAŠA. Marija Pečkauskaitė.

PROFESORIUS. ...bet ir ji nedaug ką tepakilo virš sentimentalokos dvaro panelės dūsavimų. (*Peržvelgia STUDENTES*) Ar galiu tikėtis, kad kolegės, – kiek jūsų teliko, – per daug neužsirūstins?

STUDENTĖ. Stengiamės.

STUDENTAS. Tačiau vis dėlto stebiuosi, kad Profesorius tokios geros nuomonės apie Žemaitę...

STUDENTĖ. ...o gana prastos apie išprususią Šatrijos Raganą.

PROFESORIUS. Esu joks Žemaitės adoratorius, bet, jei norit, sugretinkit ją, sakykim, su „raštinga“, universitetų ragavusia ir net kitus švietusia Čiurlioniene, – šalia Žemaitės ji tikrai raštininkė. Mokslai bei universitetai, žinoma, toli gražu nekenkia, tačiau, pasirodo, reikia dar ir šio bei to. Patarčiau, kolegos, ir jums to neužmiršti.

IŠNAŠA. Būtinai.

PROFESORIUS. Tarp kitko, kokios rašytojos tos moterys buvo ar nebuvo. Įdomu, kad jų tada pas mus jau išvis, net nemaža, būta. Kai kur kitur, net ir neva kultūringuose kraštuose, moteris rašytoja buvo dar gana retas, kone neįprastas sutvėrimas. (*Žvilgteli durų link*) Tikiuos, kolegės, kurios mus taip negailestingai apleido, apie tai girdėjo. Na, bet tai ne mūsų, o sociologų reikalai.

Taigi ta proza. Biliūnas buvo, galima sakyti, naujosios mūsų prozos užuomazga. O netrukus – Kušliaus, šiaudinės pastogės, Dainavos padavimų ir „dangaus ir žemės sūnų“ Didysis Dzūkas Krėvė.

STUDENTAS. Didysis?

PROFESORIUS. Tikrai ne Mažasis. Tiesa, pastaruoju metu Krėvės vardas, – pagrįstai ar ne, – pašlijo. Tačiau tai būtų jo asmens, ne kūrybos bėda. Žinoma, klausimas, ar gali rašytojas būti „didelis“, jeigu jis „mažas“ kaip žmogus. Bet tai kita šneka.

IŠNAŠA. Visai kita.

PROFESORIUS. Negana to. (*Nusijuokia*) Paaiškėjo, kad Didysis Dzūkas išvis esąs ne Krėvė, bet, – tikėkit netikėję, – „tarybinis poetas“ Antanas Jonynas.

IŠNAŠA. Netikit? Žr. Dainius Gintalas, „Vakaras Didžio Dzūko atminimui“, *Literatūra ir menas*, 1998.06.13, nr. 24.

STUDENTAS. Kodėl „tikėkit netikėję“?

PROFESORIUS. Tamstai nekeista?

STUDENTAS

tyli.

PROFESORIUS žiūri ilgai į STUDENTĄ

PROFESORIUS. Hm. Na, visai išėjom į lankas. Šiaip ar taip, Krèvè. O Vienuolis?

IŠNAŠA. Antanas Žukauskas.

PROFESORIUS. ... – tiesą sakant, ne vienuolis, o provizorius. Klasikas? Kažin.

STUDENTAS. Nejaugi?

PROFESORIUS. Jaugi. Beje, labai abejoju, ar Veronika šiandien būtų nusiskandinusi. (*IŠNAŠAI*) Kaip tau, gerbiamoji, atrodo?

IŠNAŠA. Profesoriau, taigi aš savo nuomonės neturiu.

PROFESORIUS. Gerai tu sakai. Ir negali turėti.

IŠNAŠA. Be to, aš ne Veronika.

STUDENTÈ. Kas to nežino.

PROFESORIUS

nusišypso ir staiga nušvinta.

PROFESORIUS. A! Štai ir Vaižgantas! Gyvenimo, žodžio bei rašto gyvsidabris, iki panagių žmogiškas, nuolatos pragiedruliais giedras Vaižgantas.

IŠNAŠA. Juozas Tumas.

STUDENTÈ. Kas to nežino.

PROFESORIUS

vèl „apsiniaukia“.

PROFESORIUS. Deja, net ir jiems, ypač šnekučiui Vaižgantui, dažnai būdinga „dédès pasakoriaus“ plepumas, kuris, tartum įsirausęs kirminas, èdè ir tebeèda mūsų prozą, – kaip ir tasai saldokas poezijos „lyriškumas“, dažnai sunkiai atskiriamas nuo banaloko sentimentalumo.

Ačiū Dievui, to plepumo atsikratè – daugiau ar mažiau – du kartais nelabai diplomatiški diplomatai „užsieniečiai“ – Šeinius...

IŠNAŠA. Ignas Jurkūnas.

PROFESORIUS. ... – subtiliai impresionistiškas, vèliau, tiesa, pernelyg politišką, o šalia – šventadienišką, „ties aukštu sostu“ ekspresionistiškai „šventąją Lietuvą“ per dantį traukiantis, vèliau prancūziškos Ariogalos Savickis. Kiek vèliau – tartum priešingybè, ypač Savickiui – rimtai nusiteikęs, kartais pernelyg „sunkios rankos“ Grušas ir nuosaikiai naujoviškas estetas, žodžio bei stiliaus meistras Vaičiulaitis – gaila, dailiai rašęs, bet nedaug ką svaresnio tepasakęs. Na,

ir Cvirka – Vaižganto žodžiais tariant, šioks bei anoks „padlecas“, bet nepėsčias šmaikščiaplunksnis.

STUDENTAS. O Venclova?

PROFESORIUS ir IŠNAŠA žvilgteli į STUDENTĄ

IŠNAŠA. Venclova?

PROFESORIUS. Cvirkos švogeriš.

Kažkas nusijuokia.

PROFESORIUS. Tebūna čia nenutylėta ir Putino „Altorių šešėly“; – dėl šventos ramybės, – šiuo atveju ypač šventos, – ir apskritai dėl šio romano reputacijos – mano galva, nepelnytus. Putino stiprybė – poezija, o ne proza. Kaip ir ne drama.

(Palūkėjęs) Tad pagaliau drama. Ji gerokai vėlavosi.

IŠNAŠA. Mes, lietuviai, mėgstam teatrą, bet kažkodėl abejingi dramai, – ypač savo.

PROFESORIUS pažvelgia į IŠNAŠĄ.

PROFESORIUS (*STUDENTAMS*). Kadangi tai ne nuomonė, o faktas, Išnaša gali drąsiai jį konstatuoti.

IŠNAŠA. Ką gi, nors tiek.

PROFESORIUS. Drama, sakau, vėlavosi – dar labiau negu proza. Tiesa, buvo jėzuitų teatras, tačiau tai, žinoma, pirma – teatras, ne drama, o, antra – anksčiau minėtos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kitakalbės kultūros teritorija.

IŠNAŠA. Žr., pvz., Vanda Zaborskaitė, „Prie Lietuvos teatro ištakų: XVI–XVIII a. mokyklinis teatras“ (Vilnius: Mokslas, 1981).

PROFESORIUS. Dramaturgijos užuomazgoje išskirtina Keturakio...

IŠNAŠA. Vilkutaičio.

STUDENTĖ. Kurio?

PROFESORIUS. Kurio? (*Nusikvatoja*) Visų keturių. ... – Keturakio ...komedija „Amerika pirtyje“. Nebandysiu čia aiškintis ir aiškinti, kuris Keturakis – Antanas ar Juozas – jos autorius, – taip susipainiotume, kad gailėtumės pradėję, o vieno arba kito giminių sukiršintume tokį širšių lizdą, kad neturėtume kur dėtis.

O negi iš tiesų svarbu, kas tą „pirtį“ užkūrė? Petras ar Povilas? Kartoju: esmė – ne kas parašė, bet kaip parašyta.

Vėlai ir varganai drama prasidėjo, tačiau neliko visą laiką uodegoj, – kaip dažnai sakome ir įkyriai kartojam. Štai neilgai trukus – šekspyriškas Krėvės „Skirgaila“ ir Sruogos „Milžino paunksnė“. Nedaug kas mūsų literatūroje šiems kūriniams tada prilygo ir iki šiol priligsta.

STUDENTAS. Oho!

STUDENTĖ. Atsiprašau, Profesoriau, girdėjom, ir tamsta rašinėjate dramas.

PROFESORIUS. Ir aš taip girdėjau.

STUDENTĖ. Tai gal jūs čia tik giriate save?

PROFESORIUS. Geras paukštis savo lizdo neteršia.

STUDENTAS. A, tai Profesorius jau griebiasi už paukščio ir jo lizdo?

PROFESORIUS

nusijuokia

PROFESORIUS. Geriau griebtis už paukščio negu už šiaudo.

Nusijuokia ir STUDENTAI.

PROFESORIUS. Rašė dramas ir Vydūnas, o Vaičiūnas kepte kepė: pastarasis sceniškas, bet lėkštas pjeses ir komedijas, o Vydūnas – tariamai gilias, – jo „filosofijas“ geriau nutylėkim, – bet iš tiesų miglotas, medines „tragaidas“ bei „misterijas“.

IŠNAŠA („droviai“). Tiesa, Vydūnas neva mokėjęs ir nusijuokti, pavyzdžiui – komedija „Jonuks mergų bijas“.

PROFESORIUS

šypteli.

Kelios STUDENTĖS prunkšteli, o STUDENTAI nusikvatoja.

PROFESORIUS. Apskritai tariant, mūsų to meto literatūra tekėjo gana ramia srovele. „Jei kas ten po savim pasišlapina, tai dar ne srovė“, konstatavo Vaižgantas. Tiesa, sykį kitą buvo ne tik pasišlapinta. Gana šviežiai avangardiškai pūstelėjo „Keturi vėjai“, ypač jų gaspadorius Binkis – „legendinis poetas, net tada, kai nieko nerašė“, davęs netgi pirmąją mūsų gana modernią dramą – „Generalinė

repeticija“. Tik gaila, kad, vėl pasitelkus Vaižgantą, dažnai savo talentą visokiom „bizdeliuškom“ iššvaistė. Netrukus iškėlė kumštį – kartais, atrodo, lyg rausvą špygą, – „Trečias frontas“. Tačiau tie „vėjai“ pristigo kvapo, o „frontui“, tiesą sakant, kartais daugiau rūpėjo ne tiek literatūra, kiek Kremliaus kurantai. Kai kam didžiausias to „fronto“ „nuopelnas“ buvo nebent tas, kad Salomėjai razumą sumaišė, – nors ypatingų pastangų, atrodo, nereikėjo. (*Atsisuka i IŠNAŠĄ*) Tikiuosi, gerbiamoji, neprotuos?

IŠNAŠA
skėsteli rankomis.

PROFESORIUS. Dera pridurti, jog savo privačią „revoliuciją“; pasitelkęs mistiką, įvairiopas abrakadabras, dvasias bei vauduoklius, netgi patį Šėtoną, bandė kelti Juozapas Albinas Herbačiauskas...

IŠNAŠA. Herbaczewski.

PROFESORIUS. ...tačiau tos pastangos perniek nuėjo – nusivylęs „muzikiškai tamsia ir durna“ Lietuva, pasikėlęs skvernus, rėkdamas į Lenkiją išdūmė. (*Palūkėjęs*) Gal ir gaila.

PROFESORIUS
paima paskaitos tekstą, pavarto, palūkuriuoja
ir
vėl padeda.

PROFESORIUS. Deja, netrukus viskas visai netikusiai susiklostė – viena mūsų literatūros dalis išbėgo svetur, o kita, kaip ir pridera, liko namuos. Ilgą laiką čia buvo išpažįstamas tariamas „socialistinis realizmas“ – iš tiesų nei realizmas, nei socialistinis, o „tarybinis“ melas, žodžiu – ne tiek literatūra, kiek sovietinio sukirpimo makulatūra. Todėl savaime išsiskyrė tie rašytojai, kurie nepasidavė – arba bent bandė nepasiduoti – partiniam išprievartavimui ir išdrįso rašyti ne pagal „urazą“ ar „prikazą“: pavyzdžiui, smarkusis „bernas iš kaimo“, tikras revoliucionierius, „Baltaragio malūno“ Boruta ir pakaruokliška „linksmo“ „Dievų miško“ tragiškasis Sruoga. Dėmesio verti ir tie, kurie išvis atsisakė rašyti – „tyleniai“. Ar ne ironiška? Girtinas rašytojas, kuris nerašo. (*Nusijuokia*) Tyla – gera byla?

Aiman, kartais ji labai brangiai kainuoja. Ne mažesnio dėmesio – deja, atbulinio – nusipelno ir pasidavę bei parsidavę, išsiprievartavę klasikai: sakykim, intelektualusis svyruonėlis – vis dar tebeplūduriuojantis „tarp dviejų aušrų“? – Putinas: išgirdęs „Lenino lemtingą žodį liaudžiai“, jis „Didžiojo Spalio garbei“ uždainavo. Kas čia? Baimė? Kūrybinės savigarbos stoka?

STUDENTĖ. Ar Profesorius kartais ne per daug Putiną pristoję?

STUDENTAS. O Krėvei atlaidus?

PROFESORIUS. Atlaidus? Jeigu Krėvė, sakiau, paslydo, jį suklypo ne kaip rašytojas, bet kaip žmogus. Tai skirtumas, kolegės. Pristojau Putiną? Galbūt. Tačiau pristoti – nebūtinai pasmerkti. Pagaliau ne mums spręsti, ne mums ir smerkti.

STUDENTAS. O tuo labiau ne tiems, kurie iš namų svetur išdūmė.

PROFESORIUS šypteli blankiai...

PROFESORIUS. Taip, tuo labiau.

...ir tęsia toliau.

PROFESORIUS. Bet ne visus reikėjo prievartauti. Toli gražu. Štai Gira: užuot tebedainavęs „Dul dul dūdelė, / Graži mano mergelė“, ėmė ir bematant visa gerkle užtraukė:

	„Lietuva – LTSR, Lietuvos senos nebėr.“
(<i>Palūkėjęs</i>) Taigi –	Lietuva tebėra. O kur Liudas Gira?

Keletas STUDENTŲ nusikvatoja.

PROFESORIUS. Panašią giesmę užgiedojo Cvirka i drugije.

STUDENTAS. А какие, пожалуйста?

PROFESORIUS. Какие? Korsakas, Venclova, Tilvytis... (*IŠNAŠAI, ironizuodamas*) Kas dar, gerbiamoji?

IŠNAŠA

nusišypso iki ausų ir ima tariamai raustis po savo popierius.

IŠNAŠA („*atradusi, džiaugsmingai*“). A! Taigi Stalino premijos laureatas товарищ Александр Августович!

PROFESORIUS. Gerai tu sakai. Ačiū Dievui. Kad kiek, būčiau Gudaitį-Guzevičių – šitokį laureatą! – pražioपोsojęs, – neatleistinas neapsižiūrėjimas. Извините.

Staiga pašoka vienas

STUDENTAS.

STUDENTAS. Aha! Pagaliau išlindo yla iš maišo! Pirma užkliuvo Salomėja Nėris, paskui – Putinas, Gira, Cvirka, o dabar, žinoma... – aišku, kaip ant delno...

PROFESORIUS pažvelgia į STUDENTĄ.

PROFESORIUS. O kas jau taip aišku? Kaip ant to delno.

STUDENTAS

sutrinka ir kažką mikteli.

PROFESORIUS. Maniau, jums, jauniesiems, toji praeitis – nei šilta, nei šalta. Pasirodo, klydau – esama ir jaunų dinozaurų. Stebiuosi, nors gal ir nereikėtų. (*STUDENTUI*) Draugas, ko gero, pageidautum, kad šita mano paskaita būtų ne trumpas mūsų literatūros istorijos kursas, bet «Краткий курс истории ВКП(б)». Аргайlestauju, ne mano užsiėmimas.

Vėl kažkas nusikvatoja.

STUDENTAS

pasikeiksnoja rusiškai ir išbėga.

PROFESORIUS. Na, tai šiek tiek apsišvarinom.

STUDENTĖ. Bet kad ir tų švairiųjų jau beveik nebeliko.

PROFESORIUS. Geriau mažiau jų, negu daugiau anų. – Beje, nusikalsčiau „tarybinei“ mūsų literatūrai, – (*žvilgteli durų link*), – gaila, kad anas kolega išdūmė, – jeigu toje raudonojoje brigadoje būtų nutylėtas ne tik vasaras, bet ir save pardavęs Baltušis, „sodybų tuštėjimą“ lyg ir apraudojęs Avyžius, na ir, žinoma, kitas laureatas, „tarybinio žmogaus“ apoteozės trubadūras Mieželaitis, – tiesa, kartais kur kas labiau apdainavęs ne tiek tą žmogų, kiek save patį: „ašmanomanašmanomanašmanomanaš“...

IŠNAŠA. Eduardas Mieželaitis, „Mano lyra: rinktinė“ (Vilnius: Vaga, 1979), p. 416.

PROFESORIUS. Pagaliau tebūna paminėta ir Èvė...

IŠNAŠA. T. y. Ieva Simonaitytė.

PROFESORIUS. ... – lietuvišką metraštininkę, anksčiau pradėjusi savo Šimonių patikimai, tačiau sovietmečiu rašiusi dažnai jau nebe taip, kaip buvo, bet kaip nebuvo, – tad daugiau pagerbta, negu verta.

Tokie buvo prozos reikalai. O kaip su drama? Jai buvo dar blogiau, negu poezijai ir prozai. Dramą sukaustė ne tik „socialistinis realizmas“, bet ir visiškai nudramatino vadinamoji „bekonfliktiškumo teorija“. Kas tai per teorija? „Tarybiniame rojuje“ nėra ir negali būti konflikto. Tokiu būdu, aišku, nėra jo ir dramoje. Deja, drama be konflikto – ne drama. Tad nebuvo ir dramos: viskas klostėsi „nauja vaga“ – „anksti rytelių“ skardžiai „giedojo gaideliai“, visur žaliavo Žaldokynės... Ko daugiau bereikia?

Trumpa tyla.

PROFESORIUS. Taip buvo, bendrais bruožais, namuos. O svetur?

IŠNAŠA. Mandrai akademiškai tariant, egzode.

PROFESORIUS. Vyresnieji ir sėniai vieni jau buvo daugiau, kiti mažiau išsirašę arba netrukus išsirašė, – neišskiriant nei Krėvės, nei Šeinius su Savickiu, nei Vaičiulaičio, nei Aisčio su Brazdžioniu, – tik pastarasis tapo dar didesnis rėksnys. Tiesa, kai kurie, pavyzdžiui, Dovydėnas ir Jankus, įnirtę teberašė, bet tik tai nemaža prirašė. Čia tuoj pat reikia pasakyti, jog tas išsirašymas jokia gėda. Beveik kiekvienam lemta anksčiau ar vėliau išsisemti. Žmogiška. Poetai dažnai ypač anksti išsigieda. Tačiau ar ne geriau išsigiedoti, negu nusigiedoti? Be to, dažną rašytoją – ne tik seną, bet kartais net ir jauną, – kaip ir apskritai „tremtyje palūžusį“ tautietį, – apsargdino įprastinės egzilo ligos: paliktų namų nostalgija, superpatriotizmas, sustingimas daug kur jau apipelėjusiose tradicijose,

žodžiu – nekritiškas atšiaurumas naujam aplinkai ir apskritai dabarties Vakarų kultūros fobija.

IŠNAŠA. Plačiau žr. Profesoriaus straipsnį „Rašytojas ir egzilis“ jo knygoje „Ketvirtoji siena: kūryba – kritika, kritika – kūryba“ (Chicago: A. Mackaus knygų leidimo fondas, 1996), p. 11–38.

PROFESORIUS. Jeigu kam išvis įdomu. (*Nusijuokia*) Ak, ta nuožmioji, negailestinga niekur niekada neišstremto „tremtis“. Ją šmaikščiai bei kandžiai, „pasimokęs iš Maironio, / nepapeikęs ir Brazdžionio“, apdainavo Gustaitis – išėivijos satyras.

IŠNAŠA. Antanas, žinoma.

PROFESORIUS. Ačiū Dievui, ne visus tos ligos užpuolė. Toli gražu. Estetui Radauskui egzilis, galima sakyti, išvis neegzistavo. Pradėjęs Lietuvoje baroku trykštančiu „Fontanu“, išėivijoje paleido jis aukštybėsna smaigią – ir smagią – savo eilėraščio strėlę. (*Žvilgteli į lubas*) Kažin ar ji dar tebeklaidžioja dangus? (*Palūkėjęs*) O kaip kiti? Visu balsu prabilo kurie Lietuvoje dar vos tik spėjo prasižioti. Poetai, kaip ir anksčiau Radauskas, dar toliau nutolo jau ne tik nuo Maironio, bet ir nuo Aisčio ir Brazdžionio. Pirmiausia – „žemininkai“, tiesa, ne kiekvienas toli gražu „žemiškas“. Dažnas, pasitelkęs laisvesnę eilutę, mažiau linkęs „dainuoti“ bei jautrintis, nusiteikęs vakarietišškai, ėmė čiupinėti mintį, kai kurie netgi filosofuoti. Kas jie tokie? Romantiško polėkio, „brolio sakalo“ skrydžio Nagys... (*Lukteli*) Ir kiti.

STUDENTĖ. Ir kiti?

STUDENTAS. O Nyka-Niliūnas?

STUDENTĖ. Bradūnas?

PROFESORIUS (*primygtinai*). Ir kiti.

Kartais prie „žemininkų“ šliejamas ir Mačernis, kai kurių net laikomas jų pradininku, nors jis ir ne egzilas, – jo nostalgikiškų „Vizijų“ vaikystės gimtoji Šarnelė čia pat, kone toji pati parapija. O jo „žmogaus apnuoginta širdis“ dažnai sentimentaloka, sonetai daugiau knygiški negu autentiški. Tačiau vis dėlto, nors ir nepaneigęs tradicijos, jis jau taip pat buvo vakarietiško, ypač filosofiško, polinkio. Deja, siekė giliau ir aukščiau, negu pasiekė.

STUDENTĖ. Ak, tačiau koks... – (*atsidūsta*), – na kaip čia pasakius?..

IŠNAŠA. Aišku ir nepasakius: romantiškas. Suprantu.

STUDENTAS. Supranti? Tikrai?

IŠNAŠA žvilgteli kreivai į STUDENTĄ

PROFESORIUS. Vis dėlto gaila, kad taip anksti pakirto jį makabriška mirtis. Gal todėl ir jo aureolė šviečia skaisčiau, negu jis nusipelnė?

Po „žemininkų“ prabilo „bežemis“, „pažemintas“, egzilio „augintinis“ Mackus, – tiesa, ne toks „neornamentuotas“, kaip jis pats tikėjo ir daug kas įtikėjo.

O proza? Nusiėmęs juokdario kaukę, žolės ir vabalo pasaulį dyvinai atvėrė Andriušis. Kiekvienas savaip, tartum iš visiškai skirtingų pasaulių prašneko Katiškis ir Škėma: pirmasis – „miškais atėjęs“, gospadoriškai pasakojo apie jam neužmirštamą praeities kaimą ir jo žmogų, antrasis – gana lakoniškai, miestietišškai mėsinėjo dabarties sumaištyje pakrikusią personą, neišskiriant – tuo labiau! – ir savęs paties, – kartais pernelyg aktoriškai, demonstratyviai, atrodo, sąmoningai šokiruodamas sustabarėjusį savo bendrakeleivį egzilą. Šalia Škėmos savitą žodį tarė Landsbergis – nuosaikesnis prozoje, tačiau drąsesnis dramoje.

Čia ir vėl toks pats – ir taip pat rizikingas – klausimas: ar Škėmos ir Mackaus absurdiška mirtis, kaip ir anksčiau Mačernio, nekilstelėjo jų reputacijos?

STUDENTĖ. Nejaugi?

PROFESORIUS. O ar girdėjot apie Julijų Kaupą? – dr. Kripštuko ir unikalių pasakų, „surašytų slaptose Kauno miesto kronikose“, autorių?

STUDENTAS. Šiek tiek.

PROFESORIUS. Tik tai šiek tiek? Negana. Nors irgi per anksti, jis mirė lovoje. Moralas? Jeigu ketinate tapti rašytoju, raskite „dramatišką“ mirtį – bijokite lovos, patepti švenčiausiais sakramentais, kaip velnias kryžiaus. Tikrai nepakenks.

STUDENTAS. Ar čia Profesorius kartais nenusišnekėjo?

IŠNAŠA. Gerbiamieji, prašau respekto!

PROFESORIUS (*IŠNAŠAI*). Ačiū, tačiau visai be reikalo. Kiekvienas galim turėti savo nuomonę.

IŠNAŠA. Bet ne kiekviena?

PROFESORIUS šypteli ir tęsia toliau.

PROFESORIUS. Taip buvo išeivijoje. O namuos? Lietuvoje raštija ne tik atkuto, bet – kai kuri – ir vėl tapo literatūra. Atsisakius pragaištingos „bekonfliktiškumo teorijos“, pagaliau save „surado“ drama. Ankstyvąsias jos vardo vertas, „pabėgęs“ nuo prozos, davė Grušas. Prozoje – „priešaušrio vieškeliais“ painiai ir skausmingai keliavęs Radzevičius; jo antipodas, kone Škėmos ekvivalentas, „Vilniaus pokerį“ supliekęs Gavelis ir kandžiai ironizuojantis Kunčinas. Poezijoje:

miesto kultūros, Vilniaus baroko dainė Vaičiūnaitė; emociška, jautriai asmeniška, pernelyg nusižiūrėjusi į Nėrį Degutytė; „uždaro įeiti kambario“ duris per plyšį kukliai pravėrusi Miliauskaitė. Na – ir visur visokeriopai įmantri ir tikrai ne kukli, egzotiška „ragana“ – Ivanauskaitė. Klausimas: kiek ji tikra, o kiek tariama? Taip gimsta mitai ir legendos.

STUDENTAS. Taigi, o mirė ji lovoje.

PROFESORIUS. Tačiau negyvai nusikankinus.

IŠNAŠA. Be to, turėjo ji, (*šypteli*), – ir kitų akivaizdžių privalumų. Čia taip pat ne nuomonė, o faktas. Ar ne tiesa, Profesoriau?

Šypteli ir PROFESORIUS.

PROFESORIUS. Be abejo, be abejo.

STUDENTAS. Ak, Jurga... tikra ar tariama...

STUDENTAS. ...mitas ar legenda – kaip ją užmirši?

STUDENTĖ. Gal vis dėlto pabandykit?

IŠNAŠA

nusikvatoja.

PROFESORIUS. Atsimenam, ką norim, užmirštam, ko nenorim.

Paima paskaitos tekstą ir varto.

PROFESORIUS. Kas daugiau? Nors makulatūrai galo niekada niekur nėra ir nebus, namuos, kaip sakiau, pagaliau prabilo ir literatūra. O svetur ji ėmė gesti ir jau beveik užgeso. Natūralu.

Vėl padeda tekstą.

PROFESORIUS. Viskas.

STUDENTAS. Viskas?

PROFESORIUS. Summa summarum...

STUDENTAS. Summa summarum?

STUDENTĖ. O kur kiti rašytojai?

PROFESORIUS. Ir vėl kiti?

STUDENTĖ. Jeigu neklystu, Profesorius tik apie mirusius kalbėjo.

PROFESORIUS. Kolegė neklysta.

IŠNAŠA. Tikrai pastabi.

PROFESORIUS. Ir, žinoma, ne apie visus.

STUDENTAS. Tai kas čia?

STUDENTĖ. Tik praeitis?

STUDENTAS. Archyvas, pelėšiai, pelenai?

STUDENTAS. Pagrabas?

STUDENTĖ. O kur gyvieji?

STUDENTAS. Mums reikia gyvybės, dabarties.

PROFESORIUS. Be praeities nėra ir dabarties.

STUDENTĖ. O kur jaunieji?

STUDENTĖ. Tai mūsų literatūros ateitis!

STUDENTAS. Be dabarties nebus ir ateities.

PROFESORIUS. Be abejo. Bet gal palaukime, kol ji ateis? Kantrybės.

STUDENTĖ. Jaunystė kantrybės nepripažįsta.

PROFESORIUS. A, jaunystė...

IŠNAŠA (*nostalgiškai*). Taip, taip, jaunystė.

*PROFESORIUS
peržvelgia auditoriją.*

PROFESORIUS. Kolegos, trumpai drūtai: apie gyvuosius – jaunus ir senus – blogai arba nieko.

STUDENTĖ. Blogai arba nieko?

PROFESORIUS. Tad ar ne geriau tebūna nieko? O jeigu kuris, turėjęs būti pamintėtas, numirė man čia bešnekant, – atsiprašau. Ką padarysi: arba jis pavėlavo, arba aš pasiskubinau.

*STUDENTAI
susižvalgo.*

STUDENTĖ. Cinikas.

STUDENTAS. Arba juokus krečia.

STUDENTĖ. Visai nejuokingus.

*PROFESORIUS
nusikvatoja.*

STUDENTĖ. O gal Profesorius nieko negirdėjo apie dabarties literatūrą?
STUDENTAS. Ko gero, jam jau seniai visi laikrodžiai sustojo.

*PROFESORIUS
pasižiūri į laikrodį.*

PROFESORIUS. Laikrodžiai ne laikas.

*STUDENTAI
vėl susižvalgo.*

STUDENTĖ. Nieko sau gairės.
STUDENTAS. Čia ne mūsų literatūros skerspjūvis, o spjūvis.
STUDENTĖ. Tiesiai jai į veidą.
STUDENTĖ. Blogas paukštis, Profesoriau, kuris savo lizdą teršia.

IŠNAŠA pažvelgia į PROFESORIŲ.

*STUDENTAI
atsistoja...*

STUDENTAS. Velnio tokia literatūrologija.
STUDENTĖ. Ir tokį literatūrologą.

...ir išeina.

*IŠNAŠA tebežiūri į PROFESORIŲ.
Jis nusikvatoja.*

PROFESORIUS. Nejaugi dabar reikės griebtis už šiaudo?

*PROFESORIUS
vėl peržvelgia auditoriją.*

PROFESORIUS. Kaip esu jums, kolegos, sakęs.,.

IŠNAŠA (*nedrąsiai*). Profesoriau...

PROFESORIUS. Taip?

IŠNAŠA. ...– jau nebeliko studentų.

PROFESORIUS. O? Nė vieno?

*IŠNAŠA
papurto galvą.*

PROFESORIUS. Hm. Ką gi, galiu ir sienoms kalbėti, – jos bent nesiginčija.

Trumpa tyla.

PROFESORIUS. Bet kad jau nebeturiu daugiau ką pasakyti. Nebent tik štai ką. Mūsų literatūra nėra tokia menka, kaip dažnai nušnekam.

IŠNAŠA. Jokios abejonės.

PROFESORIUS. Nekilnokime sau uodegos, bet ir nemenkinkim savęs. Ne tik šventieji puodus lipdo.

IŠNAŠA. Šventa tiesa.

Vėl tyla.

IŠNAŠA. Tai čia summa summarum?

PROFESORIUS. A, summa summarum... (*Lukteli*) Ne.

IŠNAŠA. Ne? Tai kokia?

PROFESORIUS. Jokia.

IŠNAŠA. Jokia?

PROFESORIUS. Nereikia.

IŠNAŠA. Nereikia?

PROFESORIUS. Tiesą sakant, o kam išvis reikalinga literatūrologija? Rašyti apie tai, kartoju, kas jau parašyta?

IŠNAŠA. Tačiau tada nereikia ir literatūrologo.

PROFESORIUS. Aišku, kad nereikia.
 IŠNAŠA. Bet be jo nėra ir teksto.
 PROFESORIUS. Savaiame suprantama.
 IŠNAŠA. O be teksto nėra ir išnašos!
 PROFESORIUS. Nėra.

IŠNAŠA
net aikteli.

IŠNAŠA. Nėra ir manęs? Vajėzau!
 PROFESORIUS. Logiška.
 IŠNAŠA. Tai gal geriau be logikos?
 PROFESORIUS. Gerbiamoji, be logikos, – nors ir kaip ji būtų nepageidaujama, – nė iš vietos.
 IŠNAŠA. Bet, Profesoriau, tik pagalvok: kur aš dėčiau, jeigu manęs nebūtų?
 PROFESORIUS. Kur būtum, jeigu nebūtum? Niekur.
 IŠNAŠA. Niekur?
 PROFESORIUS. Ar ne geriau, negu puslapio dugne arba knygos uodegoj?

IŠNAŠA
susimąsto – giliai.
Pagaliau ---

IŠNAŠA. Kažin...

IŠNAŠA
lūkuriuoja – tartum dar vis tebeieškodama geresnės išėities.

IŠNAŠA. Profesoriau, bet ar nepjauni šakos, ant kurios pats sėdi?
 PROFESORIUS. Be abejo. Tačiau geriau aš pats, o ne kas kitas ją nupjaus.
 IŠNAŠA. Kas pjaus, kas nepjaus, o su tavim ir aš nudribsiu. Nuo tos šakos.
 PROFESORIUS (*trukтели pečiais*). Deja.
 IŠNAŠA. Taigi, deja. Šiaip ar taip, šita tavo šneka net pagaugais nuėjo. (*Nusipurto*) Tikiuosi, Profesorius ir vėl juokauja.

*PROFESORIUS
nusikvatoja.*

PROFESORIUS. Vėl? O kada aš anksčiau juokavau?

IŠNAŠA. Taigi tada, kai...

PROFESORIUS (*nutraukia*). Juokauju? Tikėkimės. Tikėkimės.

*IŠNAŠA
stovi susirūpinusi.
Staiga---*

IŠNAŠA. Ne! Nors savo nuomonės aš negaliu turėti, imsiu ir dar sykį išdrįsiu.
(*Lūkuriuoja*).

PROFESORIUS. Na?

IŠNAŠA. Profesorius šį kartą tikrai visai nusišnekėjo.

PROFESORIUS žiūri ilgai į IŠNAŠĄ.

PROFESORIUS. Gerbiamoji, jeigu galima šnekėti, apšnekėti, pašnekėti, prišnekėti, nušnekėti... – kodėl negalima ir nusišnekėti?

*Tebežiūri Į IŠNAŠĄ
ir
šypsosi.
Pagaliau šypteli
– nenorom? –
ir
IŠNAŠA.*

Ima išsivaikščioti ir publika.

IŠNAŠA. Žinai, Profesoriau, tas tavo kursas buvo trumpesnis, negu aš tikėjaus.

PROFESORIUS. Tiesą sakant, ir aš nustebau. (*Palūkėjęs*) O gal jo išvis neturėjo būti? (*IŠNAŠAI*) Kaip tu manai?

IŠNAŠA. Betgi aš savo nuomonės...

PROFESORIUS (*nekantriai*). Žinau, žinau...

PROFESORIUS
griebia už savo popierių
ir
– tartum vejamas –
išbėga.

IŠNAŠA
trukteli pečiais, susirenka išnašas, pasiima knygas
ir
nueina iš paskos.

2007